

Prawne aspekty uprowadzenia i porwania rodzicielskiego a naruszenie dobra dziecka – studium uwarunkowań na tle orzecznictwa

---

Legal Aspects of Parental Abduction and Kidnapping and the Welfare of the Child – a Study of Conditions against a Background of Case-Law

The author presents issues related to parental kidnapping or abduction. No legal act contains definitions of these terms. The author focuses on both national and international aspects of violation of the child's welfare with unlawfulness in the parents' actions. Parental kidnapping as a violation of the rules arising from the Family and Guardianship Code and parental abduction as a violation of the child's and another parent's welfare are also discussed. The author points to the lack of a legal definition of the notion of „child's well-being“. According to the author, child should be at the center of every parental decision as well as the protection of their rights, including the right to an undisturbed existence.

Aleksandra Młynarkiewicz

magister prawa
Akademia Pomorska w Słupsku

ORCID – 0000-0003-4807-8408

Słowa kluczowe:
dobro dziecka, kontakty z dzieckiem,
władza rodzicielska, porwanie rodzicielskie,
uprowadzenie rodzicielskie, sankcje karne,
konwencje, piecza nad dzieckiem

Keywords:
child welfare, contacts with the child,
parental authority, parental kidnapping,
parental hijacking, penal sanctions,
conventions, award of custody

<https://doi.org/10.36128/priw.vi34.185>

W polskim i europejskim systemie prawa nie ma definicji legalnej dobra dziecka, jak również nie znajdziemy definicji pojęcia „porwanie” czy „uprowadzenie” rodzicielskie. Rodzice bez względu na to, czy wychowują dziecko wspólnie czy osobno, na piedestał wartości powinni wynieść dziecko i kierować się jego dobrem. W dobie dzisiejszych czasów, w których co trzeci związek małżeński kończy się rozwodem¹, trudno postawić granicę między realizowaniem obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej czy

---

1 Centrum Badań Opinii Społecznej- Komunikat z Badań, Nr 7/2019. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_007_19.PDF.

utrzymywania osobistej styczności z dzieckiem a kierowaniem się negatywnymi emocjami, jakie towarzyszą byłym małżonkom. W celu zagwarantowania pełnego poszanowania praw dzieci do kontaktów z rodzicami wywiezienie dziecka małoletniego do lat 15 poza wiedzą i wolą drugiego rodzica podlega penalizacji. Jednocześnie ustawodawca nie precyzuje strony podmiotowej występku uprowadzenia małoletniego i w tym zakresie należy poszukiwać wykładni celowościowej w dorobku orzecznictwa. W zależności od tego, czy jeden rodzic posiada ograniczoną władzę rodzicielską, czy w drodze mediacji bądź ugody pozasądowej byli małżonkowie określili sposób utrzymywania kontaktów z dzieckiem, czy w drodze orzeczenia sądowego zostało ustalone miejsce pobytu dziecka przy jednym z rodziców, w tle różnych stanów faktycznych pojawia się dysonans prawniczy. Trudno uchwycić granicę czy postępowanie rodzica posiada cechy występku czy jest nadużyciem wykonywania władzy rodzicielskiej, czy rodzic bez wiedzy drugiego rodzica zmieniając miejsce pobytu dziecka narusza dobro dziecka, albowiem penalizacja występku uprowadzenia dotyczy naruszenia prawa drugiego rodzica do kontaktu z dzieckiem, co może stanowić również naruszenie jego dóbr osobistych jak prawa do osobistej styczności z dzieckiem i wykonywania kontaktów w sposób niezakłócony.

1. Dobro dziecka jako pochodna prawidłowego ukształtowania wzajemnych relacji rodziców

1.1. Międzynarodowe aspekty naruszenia dobra dziecka przy bezprawności w działaniach rodziców

Poszukując wskazówek interpretacyjnych pojęcia „dobro dziecka” należy odnieść się do preambuły Europejskiej Konwencji z dnia 20 maja 1980 r., w której powyższe pojęcie stanowi wartość zasadniczą przy wydawaniu orzeczeń dotyczących ustanawiania pieczy nad dzieckiem. Konwencja znajduje zastosowanie do uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w celu zagwarantowania „lepszego ochrony interesów dziecka”. Ustawodawstwo europejskie w tym zakresie kładzie nacisk na prawo rodziców do kontaktów z dzieckiem, wskazując, że stanowią one naturalne, czyli wrodzone prawo do sprawowania pieczy nad dzieckiem. Z preambuły Konwencji można również wyprowadzić słuszną tezę, że celem usankcjonowania istoty przywracania pieczy rodziców nad dzieckiem są liczne, bezprawne sytuacje uprowadzenia dzieci za granicę. Preambuła wprost określa przypadki pojawiającej się trudności w poszukiwaniu właściwych narzędzi, mechanizmów prawnych dotyczących przywrócenia „przerwanego sprawowania pieczy nad dzieckiem”. Regulacja ta wprowadza pojęcie przerwanego, a zatem zakłóconego procesu sprawowania pieczy przez rodzica.

Rozważając znaczenie słowniczka w art. 1 Konwencji można przyjąć, że tworzy on pewien wzorzec do prawidłowej wykładni definicji naruszenia dobra dziecka przez przyzmat zakłóconych relacji, nadużycia w sprawowaniu

pieczy nad dzieckiem, uprowadzenia czy porwania. Pojęcie dziecka dotyczy osoby, której górna granica wiekowa została określona przez ustawodawstwo europejskie na 16 lat, a zatem inaczej niż granica wiekowa w penalizowanych działaniach rodzica, o których w dalszej części niniejszego opracowania. „Orzeczenie dotyczące pieczy” należy interpretować szeroko poprzez każdą decyzję procesową Sądu odnoszącą się do realizowania pieczy nad dzieckiem czy wykonywania kontaktów. „Bezprawne przejście pieczy” zostało wyjaśnione jako każde zachowanie rodzica sprzeczne z orzeczeniem dotyczącym pieczy, które musi spełniać przesłanki: wywiezienia dziecka za granicę, odmowy powrotu dziecka po upływie okresu wykonywania prawa do kontaktów lub innego okresu czasowego pobytu na terytorium innego państwa oraz bezprawności działań. Poszukując korelacji naruszenia dobra dziecka z postępowaniem rodziców, którzy uprowadzają je za granicę można dojść do konstatacji, że cele Konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r.² zbliżone zostały do Europejskiej Konwencji z dnia 20 maja 1980 r. W preambule również znajdują się pojęcia „interesu dziecka” jako najwyższej wartości, mającej podstawowe znaczenie we wszystkich sprawach dotyczących opieki nad nim. Celem uregulowania cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę jest szeroka ochrona na płaszczyźnie międzynarodowej, *ratio legis* też regulacji polega także na stworzeniu parasola ochronnego nad dzieckiem w związku z bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem³. Konwencja określa zasady i tryb postępowania oraz tworzy mechanizmy powrotu dziecka do państwa jego stałego pobytu, odmiennie interpretując jedynie pojęcie ochrony prawa do odwiedzin, co na gruncie Europejskiej Konwencji określone zostało jako prawo do kontaktów i pieczy nad dzieckiem. Treść art. 1 Konwencji haskiej stanowi, że jej przedmiotem jest zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych oraz zapewnienie poszanowania prawa do opieki i odwiedzin określonych. Obie konwencje operują pojęciami bezprawności w działaniach rodziców, przy czym kształtują pojęcie „bezprawnego uprowadzenia” do „bezprawnego przerwania opieki”, co w istocie na kanwie różnych stanów faktycznych oznacza to samo. W myśl art. 3 podpunkt a i b Konwencji haskiej należy przyjąć, że uprowadzenie (bądź zatrzymanie dziecka) jest bezprawne jedynie w sytuacjach w nim wymienionych. Katalog enumeratywny określa zatem zdarzenia, kiedy uprowadzenie (rodzicielskie) nastąpiło w wyniku naruszenia prawa do opieki wykonywanego wspólnie lub indywidualnie na mocy ustawodawstwa państwa, w którym dziecko miało

-
- 2 Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz.U. 1995, Nr 108, poz. 528 ze zm.).
  - 3 Marcin Radwan, „Wybrane zagadnienia postępowania wywołanego przez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka w innym państwie członkowskim” *Europejski Przegląd Sądowy*, nr 2 (2011): 11-20.

miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem. Drugą przesłanką jest moment wykonywania indywidualnie lub wspólnie prawa do opieki w dacie uprowadzenia bądź wykonywania tego prawa (hipotetyczne jako zdarzenie przyszłe), gdyby nie nastąpiło uprowadzenie. Różnica między wyżej wymienionymi aktami prawnymi wynika z rodzaju usankcjonowania prawa danego rodzica (rodziców) do pieczy nad dzieckiem. Europejska konwencja posiłkuje się pojęciem orzeczenia dotyczącego pieczy, które dotyczy wyroków i postanowień wydanych przez Sąd państwa ostatniego miejsca zamieszkania dziecka. Konwencja haska z kolei rozszerza ten katalog o orzeczenia, administracyjne bądź ugody o mocy prawnej w świetle ustawodawstwa krajowego. Konwencja łączy bezprawność naruszenia prawa do opieki z miejscem ostatniego pobytu dziecka przed uprowadzeniem. Kierując się stanowiskiem orzecznictwa poprzez stały pobyt należy rozumieć miejsce, w którym dziecko posiada zaspokojone wszystkie potrzeby, niezależnie od istnienia tychże potrzeb i skupienia centrum życiowego po stronie rodziców. Zamiar stałego pobytu dziecka i wola osób, pod których opieką dziecko pozostaje wzajemnie się wykluczają i nie są pojęciami zbliżonymi, pomimo prób forsowania argumentacji w zarzutach kasacyjnych przez rodziców, którzy utożsamiają miejsce stanowiące ich centrum życiowe z ich uzewnętrznieniem i stabilnością po stronie dziecka.⁴ Z mocy art. 4 ww. Konwencji granicą możliwości zastosowania mechanizmów i procedur w niej zawartych jest osiągnięcie przez dziecko 16 lat. W sytuacji, gdy na podstawie regulacji międzynarodowych w tym zakresie rozstrzygać ma sąd polski, winien ustalić a priori, czy w sprawie zgodnie z wyborem prawa z art. 4 § 1 ustawy Prawo prywatne międzynarodowe ma zastosowanie do oceny prawa do opieki nad dzieckiem prawo obce⁵. Granica wieku dotyczy momentu uprowadzenia czy zatrzymania dziecka⁶. W razie wątpliwości co do tej zbieżności interesów dziecka i rodziców najpierw uwzględnia się dobro dziecka i w jego świetle ocenia się interes rodziców.⁷ Analiza orzecznictwa pozwala przyjąć, że uprowadzenie może mieć miejsce również w stanach faktycznych sprawy, gdzie rodzic, któremu nie przysługuje wyłączne prawo opieki nad dzieckiem, wyjeżdża z nim poza granice kraju w celu stałego pobytu. Sprzężenie zwrotne ma miejsce wtedy w związku z zatrzymaniem dziecka poza ustalony z drugim rodzicem termin powrotu, jednakże wtedy wyczerpuje definicję zatrzymania. W sytuacjach wyjątkowych

4 Postanowienie SN z dnia 26 września 2000r., I CKN 776/00, OSNC 2001/3/38.

5 Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. - Prawo prywatne międzynarodowe (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1792).

6 Helena Ciepła, *Nowelizacje kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z komentarzem* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2010).

7 Tadeusz Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia* (Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2001), 311).

wydaje się, że można sięgnąć do zarządzeń tymczasowych, jednakże terminy niezwłocznego rozpoznania spraw przez sądy stypizowane w Konwencji winny być dotrzymywane. Zgodnie z art. 8 pkt 1-2 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 284 ze zm.) każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób⁸.

Powyższy przepis tworzy tarczę ochronę dla prawa do poszanowania życia rodzinnego, również dla dzieci, albowiem zabezpieczenie najlepszego interesu dziecka w oparciu o standardy z art. 8 EKPC polega na indywidualnym, dogłębnym rozpoznaniu sprawy, które nie zawsze, z uwagi na ograniczony zakres procedury w trybie Konwencji będzie zastosowany. Umocowanie do wydania na wniosek strony, zainteresowanego lub z urzędu zarządzeń tymczasowych wynika z art. 39 regulaminu ETPC. Przesłankami łącznymi do wydania zarządzeń tymczasowych jest istnienie bezpośredniego i poważnego zagrożenia (w analizowanym aspekcie praw dziecka), brak skutecznego środka o ochronie suspensywnej w prawie krajowym, istnienie wysokiego prawdopodobieństwa naruszenia EKPC, jak również prawdopodobieństwa wyrządzenia nieodwracalnej w skutkach szkody⁹. Zarządzenia tymczasowe, jakkolwiek są wydawane czasowo, pełnią ważną funkcję prewencyjną, ochronną, wymuszającą na państwie-stronie podejmowania działań o szerszym płaszczu ochronnym dla dziecka. Sam proces podjęcia decyzji o możliwości wydania przedmiotowych zarządzeń musi być *ad hoc*, tym bardziej że trudna ocena dotyczy zasady pomocniczości oraz wyczerpania dostępnych środków odwoławczych¹⁰.

8 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 284 ze zm.).

9 Tomasz Wróbel, „Środki tymczasowe (interim measures) w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”, [w:] *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka*, red. Jerzy Jaskiernia (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012), 79.

10 Agata Rogalska-Piechota, „Prawny charakter zarządzeń tymczasowych (interim measures) w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”, [w:] *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej system*

Analizując płaszczyznę relacji między regulacjami ETPC a Konwencją haska w aspekcie tzw. porwań rodzicielskich należy zauważyć, że ta druga regulacja należy do międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka i stanowi z samych zapisów opisanych w preambule gwarancję niezwłocznego powrotu dziecka do państwa jego stałego pobytu. Zabezpieczenie najlepszego interesu dziecka w oparciu o art. 8 EKPC polega na całościowym, wszechstronnym rozpatrzeniu sprawy, mając na względzie różnice społeczne, kulturowe. Konwencja haska oparta jest zdaniem Autora na ograniczonej procedurze, albowiem najistotniejszą kwestią są ramy czasowe, (niezwłoczność w doprowadzeniu dziecka do stanu sprzed uprowadzenia czy zatrzymania, z wyjątkami określonymi w art. 13.) Kluczowym orzeczeniem, który opisuje korelacje między procedurą z Konwencji Haskiej a zarządzeniami tymczasowymi wydawanymi przez ETPC, jest sprawa *Nadolska i Lopez przeciwko Polsce*¹¹. Sądy krajowe w oparciu o Konwencję haską nakazały powrót dziecka do miejsca pobytu ojca, a matka małoletniego poszukując szerokiej ochrony prawnej wniosła skargę do ETPC, jak również zainicjowała wniesienie nadzwyczajnych środków odwoławczych w prawie krajowym. Ostatecznie ETPC uznał skargę za niedopuszczalną, podkreślając, że pełni subsydiarną i pomocniczą rolę wobec regulacji krajowych. ETPC uznał jednak, że sprawa wymaga wydania zarządzeń tymczasowych, stanowiących zobowiązania rezultatu. Oznacza to, że organ zarządzający wskazuje jedynie, jaki cel powinien zostać osiągnięty, a nie w jaki sposób ma zostać zrealizowany. W omawianej sprawie celem zarządzenia tymczasowego było wstrzymanie wydalenia małoletniego dziecka, a Sąd Rejonowy zobligowany był do uchylecia postanowienia o wyznaczeniu kuratora sądowego do egzekucji nakazu powrotu¹².

Zarządzenie ETPC miało bowiem pełnić funkcję prewencyjną oraz skutecznego natychmiastowego wykonania zobowiązania państwa przyjmującego na gruncie Konwencji Haskiej w zakresie wydania uprowadzonego

---

kontrolny – perspektywa systemowa i orzecznicza, red. Michał Balcerzak, Tadeusz Jasudowicz, Julia Kapelańska-Pręgowska (Toruń: Katedra Praw Człowieka Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2011).

- 11 Decyzja ETPC z 15.10.2013 r., 78296/11, *Nadolska i Lopez Nadolska przeciwko Polsce*, HUDOC – dalej decyzja 78296/11, *Nadolska*.
- 12 Piotr Pelc, „Zarządzenia tymczasowe stosowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka a Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę” *Europejski Przegląd Sądowy*, nr 5 (2019): 34-39).

syna¹³. Ostatecznie w omawianym stanie faktycznym Trybunał cofnął zarządzenie tymczasowe, jednakże cel dla skarżącej został osiągnięty. Przeciwnie: gdyby zarządzenia nie było skarżąca oczekiwałaby przez okres osiemnastu miesięcy na powrót syna. W tym zakresie na czynnik pierwszeństwa w rezultacie zarządzeń wysnuć należy czynnik temporalny, który automatyzuje i upraszcza procedurę opartą na Konwencji haskiej. Przyjęcie za linią orzeczniczą poglądu, że ocenie Trybunału poddawana jest kwestia zgodności powrotu dziecka do miejsca stałego pobytu, skutkuje koniecznością wzięcia za podstawę rozstrzygnięcia aktualnej sytuacji dziecka, istniejącej w momencie wydawania wyroku¹⁴.

Podsumowując: niezależnie od określenia zachowań rodzica, który wspólnie bądź indywidualnie sprawuje pieczę nad dzieckiem, a piecza ta jest uregulowana sądownie bądź Sąd orzekł o sposobie wykonywania kontaktów z dzieckiem, ewentualnie kwestia ta została uregulowana ugodą sądową czy przed mediatorem (co ma moc ugody sądowej), to naruszenie harmonii dotychczas ukształtowanego prawa wpływa niewątpliwie na sferę uprawnień rodzica w zakresie uniemożliwienia mu realizowania prawa do osobistej styczności z dzieckiem. Sprzeczne z ukształtowanym *status quo* w zakresie relacji rodzice – dziecko będzie zatem każde bezprawne postępowanie rodziców wspólnie wykonujących władzę rodzicielską, bądź którym władza ta została ograniczona i realizują w określonym czasie prawo do pieczy czy kontaktów z dzieckiem. W korelacji z naruszeniem dobra dziecka występuje dobro rodzica, któremu drugi z rodziców uniemożliwił wykonanie kontaktów czy realizowanie pieczy. W judykaturze podkreśla się, że jeżeli **interes dziecka** da się pogodzić z interesem rodziców, to nie można pomijać tego ostatniego, nawet przy założeniu, że „rozstrzygnięcie wywoła pewne przejściowe skutki ujemne dla dziecka”¹⁵. Analizując europejskie uregulowania w zakresie wskazówki interpretacyjnej do pojęcia naruszenia dobra dziecka z przyczyn bezprawnego naruszenia przez rodzica prawa do kontaktów, opieki etc., należy również odwołać się do preambuły Rozporządzenia Rady (WE) z dnia 27 listopada

13 Lech Garlicki, *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I, *Komentarz do artykułów 1–18* (Warszawa: C. H. Beck, 2010).

14 Michał Kowalski, „Środki tymczasowe zarządzane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawach przeciwko Polsce”, [w:] *Stosowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w krajowym porządku prawnym. VI Seminarium Warszawskie* (Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2013).

15 Wyrok SN z 17.12.1965 r., I CR 309/65, OSNCP 1966/7–8, poz. 132; uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z 9.06.1976 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976/9, poz. 184).

2003 r.¹⁶. We wstępie do powyższego aktu prawnego na piedestał zostały wyrażone „najlepsze interesy dziecka, w szczególności kryterium bliskości”. Odpowiedzialność rodzicielska została zatem ukształtowana w połączeniu z dbaniem o dobro dziecka, w tym realizowaniem prawa do wykonywania osobistej styczności, w zakresie kontaktów czy innych aspektów związanych z roztoczeniem opieki nad dzieckiem¹⁷.

Kierunek interpretacyjny szerokiego pojęcia naruszenia dobra dziecka w art. 1 punkt 2 ww. Rozporządzenia dotyczy naruszenia prawa do opieki i prawa do kontaktów z dzieckiem. Poprzez pryzmat wykonywania tychże praw należy zawsze odnosić się do dobra dziecka, albowiem pojęcie to jest powiązane z prawami do opieki i wykonywania kontaktów oraz skupia w sobie również dobro drugiego rodzica, utożsamiane jako jedna z płaszczyzn realizowania praw wynikających z opieki, kontaktów, osobistej styczności z dzieckiem. „Odpowiedzialność rodzicielska”, zgodnie z art. 2 punkt 7 w/w Rozporządzenia, dotyczy wszelkich praw i obowiązków odnoszących się do dziecka, przysługujących na mocy bądź orzeczenia sądowego, z mocy prawa lub umowy skutecznej prawnie. Odpowiedzialność rodzicielska odnosi się do sfery prawa do opieki oraz prawa do realizowania kontaktów z dzieckiem i determinanty te zostały wprost wyartykułowane. Z mocy art. 2 punkt 8 Rozporządzenia pojawia się pojęcie „osoby posiadającej odpowiedzialność rodzicielską”, którą należy utożsamiać z prawnym opiekunem dziecka. „Prawo do opieki” obejmuje prawa i obowiązki związane z opieką nad dzieckiem, w tym prawo do ustalenia miejsca zamieszkania dziecka (art. 2 punkt 9), a zatem posiada definicję zbliżoną do wyrażonej w Konwencji haskiej. „Prawo do kontaktów z dzieckiem” dotyczy prawda do zabrania dziecka na określony czas w miejsce inne, aniżeli ustalone jako stałe miejsce pobytu (art. 2 punkt 10). W tym zakresie pojęcie pozostaje zbliżone do definicji zawartej w Europejskiej konwencji, natomiast Rozporządzenie określa pojęcie „bezprawnego zabrania lub zatrzymania”, które różni się jedynie frazeologicznie od pojęcia bezprawnego uprowadzenia czy bezprawnego przerwania opieki na kanwie Europejskiej konwencji bądź Konwencji haskiej. Przepis art. 2 punkt 11 wyjaśnia, że pojęcie to dotyczy naruszenia prawa do opieki nabytego na mocy orzeczenia sądowego, przysługującego z mocy prawa lub umowy mającej skutek w państwie, w którym dziecko zamieszkiwało przez zabranie lub zatrzymaniem. Uprowadzenie, przerwanie opieki czy zabranie dziecka, jeżeli posiada cechy bezprawności zawsze będzie pojęciem synonimicznym, naruszającym dobro

---

16 Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 Dziennik Urzędowy L 338 , 23/12/2003 P. 0001 – 0029.

17 Rogalska-Piechota, „Prawny charakter”.

dziecka. Drugą przesłanką warunkującą z mocy Rozporządzenia przyjęcie, że w danym stanie faktycznym mamy do czynienia z bezprawnym zabránieniem lub zatrzymaniem dziecka będzie moment skutecznego wykonywania prawa do opieki wspólnie lub samodzielnie przez rodziców. Powyższe Rozporządzenie wyjaśnia pojęcie wspólnego wykonywania prawa, precyzując definicję z Konwencji haskiej, które odnosi się do stanów, z mocy prawa lub orzeczenia, kiedy jedna z osób posiadających odpowiedzialność rodzicielską nie może podejmować decyzji bez zgody innej osoby posiadającej odpowiedzialność rodzicielską, w zakresie miejsca zamieszkania dziecka. Zatem odpowiedzialność rodzicielska to inaczej władza rodzicielska przysługująca obojgu rodzicom w pełni bądź ograniczona w zakresie jednego rodzica, której wykonywanie zostało określone bądź ewentualnie rozstrzygnięcia Sądu o istotnych sprawach dziecka, tj. ustalenia miejsca pobytu na kanwie wykonywania przez nich pieczy naprzemiennej.

Podsumowując: niezależnie od różnic terminologicznych, działania rodzica wykonującego prawo do opieki, kontaktów, odwiedzin dziecka, w sposób sprzeczny z dotychczasowymi ustaleniami na gruncie orzeczenia sądowego, ugody pozasądowej, ugody mediacyjnej zawsze będą bezprawnym uprowadzeniem, zatrzymaniem czy przerwaniem dotychczasowej pieczy, co wpływa na naruszenie interesu dziecka, jak również sfery praw drugiego rodzica. Wykładnia celowościowa uregulowań międzynarodowych pozwala postawić tezę, że każde naruszenie powyższych Konwencji czy Rozporządzenia wpłynie na dobro dziecka, a nie każde naruszenie naruszy dobro drugiego rodzica. Dopiero łączne spełnienie determinantów w zakresie granicy wiekowej dziecka, naruszenia sfery praw, jego dotychczasowego miejsca zamieszkania czy pobytu, jak również działania naruszające sferę praw drugiego rodzica, wpłynie na naruszenie dóbr osobistych rodzica, przy którym dziecko przebywało – „uprowadzenia, zatrzymania czy przerwania dotychczasowej pieczy”¹⁸.

Powyższe wnioski są zasadne w świetle wykładni systemowej, albowiem zgodnie z art. 60 podpunkt d i e Rozporządzenia ma ono pierwszeństwo m.in. przed Konwencją haską z dnia 25 października 1980 r. oraz Europejską konwencją z dnia 20 maja 1980 r.

1.2. Naruszenie dobra dziecka w wykonywaniu prawa do kontaktów i pieczy nad dzieckiem w regulacji krajowej

W systemie prawa krajowego również nie znajdziemy definicji legalnej dobra dziecka. Przedmiotowe *utilitates pueri* zostało ukształtowane przez orzecznictwo, natomiast źródłem wykładni jest Konwencja o prawach

---

18 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 19 lipca 2016 r., 2171/14, Lex numer 2071843.

dziecka¹⁹, która wielokrotnie wymienia pojęcie „dobra dziecka”. W art. 1 Konwencji wskazuje się, że dzieckiem jest co do zasady każda istota ludzka poniżej osiemnastego roku życia. Zgodnie z art. 3 ust. 2 Konwencji do obowiązków Państwa – Strony należy zapewnienie dziecku opieki i ochrony dla realizacji dobra dziecka, mając na względzie prawa i obowiązki jego rodziców. Z mocy art. 18 ust. 1 Konwencji rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka i winni kierować się najlepszym zabezpieczeniem interesów dziecka. Na kanwie art. 20 ust. 1 znajduje się odesłanie do sytuacji potencjalnego „uprowadzenia, porwania dziecka”, pozbawionego czasowo swego środowiska rodzinnego (vide: aktualnego miejsca zamieszkania). Klauzula „dobra dziecka” należy do naczelných zasad polskiego prawa rodzinnego i stanowi złoty środek, a zarazem cel sam w sobie, którym należy się kierować na gruncie wszystkich sytuacji z udziałem dziecka. Dobra dziecka w stosunkach między rodzicami i dziećmi stanowi źródło wykładni przepisów, co zostało wzmocnione przez art. 3 ust. 1 Konwencji. W powyższym akcie wartością nadrzędną jest „zabezpieczenie interesów dziecka” we wszystkich działaniach podejmowanych m.in. przez sądy. Ochrona prawa dziecka w aspekcie szerokiego spectrum czynników, które wpływają na jego dobro wynika *explicite* z art. 72 ust. 1 zd. 1 ustawy zasadniczej, gdzie wskazuje się, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka²⁰. U źródła każdej decyzji dotyczącej dziecka leży ochrona jego interesu, która wyraża się w respektowaniu dobra dziecka. Orzecznictwo próbuje określić czynniki, mające wpływ na dobro dziecka w zakresie sfery spraw osobistych o wymiarze fizycznym, duchowym, w zakresie kształcenia, wychowania, strzeżenia interesów majątkowych²¹.

Naczelna zasada dobra dziecka odnosi się również do relacji na gruncie rodzic – rodzic, albowiem interesy dziecka mają priorytetowe znaczenie nad konflikt między rodzicami a niemożność dojścia do porozumienia. Zakres władzy rodzicielskiej wynikający z art. 95 § 1-4 krio²² obejmuje obowiązek i prawo do wykonywania pieczy nad dzieckiem, wychowywanie go z poszanowaniem godności i praw. Prawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej wymaga „kierowania się dobrem dziecka” i interesem społecznym. Z oczywistych zatem względów postępowania rodzica, który zakłóca ukształtowany

-
- 19 Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, Nr 120, poz. 526 ze zm.).
- 20 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 21 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1997 r., II CKN 90/96, niepubl. z dnia 12 grudnia 2000 r., V CKN 1751/00, niepubl.
- 22 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2086).

sposób wykonywania władzy rodzicielskiej przez drugiego i wywozi dziecko poza stałe miejsce pobytu, pozostaje w sprzeczności zarówno z dobrem osoby wywożonej, jak i również rodzica, któremu uniemożliwia się prawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej. Należy skonstatować, że dziecko powinno być wychowywane z poszanowaniem systemu wartości, które są akceptowane w społeczeństwie. Zgodnie z orzecznictwem wyjazd dziecka za granicę w celu spędzenia tam wakacji wymaga zgody obojga rodziców, wykonujących władzę rodzicielską bądź w braku zgody orzeczenia sądowego²³. Nadużyciem wykonywania władzy rodzicielskiej, uzasadniającym wystąpienie z żądaniem jej pozbawienia, jest zatrzymanie małoletniego dziecka przez jednego z rodziców wbrew woli drugiego w obcym kraju²⁴.

Institucja pieczy nad dzieckiem jako elementu wykonywania tejże władzy została uregulowana w art. 96 § 1 krio i odnosi się do czynności wychowania, kierowania dzieckiem, troszczenia się o fizyczny i duchowy rozwój oraz przygotowania do pracy dla dobra społeczeństwa. Rodzice mają jednak względem dziecka także prawa i obowiązki nieobjęte władzą rodzicielską, nie stanowiące jej elementu, jak np. prawo do osobistej styczności z dzieckiem²⁵.

W sytuacji, kiedy władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich posiada obowiązek i uprawnione do jej wykonywania i wspólnego rozstrzygnięcia o istotnych sprawach dziecka, co wynika wprost z art. 97 § 1 i 2 krio. Niemożność dojścia przez rodziców do porozumienia uruchamia procedurę wydania przez sąd rozstrzygnięcia o istotnych sprawach dziecka. Analizując zatem pojęcie dobra dziecka, które powtarza się w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, należy przyjąć, że w różnych stanach faktycznych dobro dziecka zawsze będzie zasadą naczelną, jednakże dobro rodzica w zakresie prawa do wykonywania władzy rodzicielskiej może zostać ograniczone²⁶. Na kanwie art. 107 § 1-3 krio zostały uregulowane sytuacje związane z wypełnianiem władzy rodzicielskiej przez rodziców żyjących w rozłączeniu. W każdej sytuacji Sąd kieruje się dobrem dziecka, określając sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, w tym utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Od ukształtowania relacji rodziców zależy również możliwość pozostawienia

23 Postanowienie SN z 3 czerwca 1985 r., III CRN 19/85, Lexis.pl nr 320932.

24 Postanowienie SN z 14 października 1970 r., III CRN 181/70, LexisNexis nr 296300, OSNCP 1971, nr 6, poz. 107.

25 Dariusz Kotłowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014).

26 Jerzy Słyk, „Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.)”, *Prawo w Działaniu*, nr 14 (2013): 77-120. <https://www.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Rozstrzygnięcie-o-istotnych-sprawach-dziecka-w-przypadku-braku-porozumienia-rodzic%C3%B3w-art-97-par.-2-kro.pdf>.

władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, w sytuacji przedstawienia pisemnego porozumienia o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem.

W zakresie różnych stanów faktycznych mogą więc zostać naruszone uprawnienia drugiego rodzica do realizowania władzy rodzicielskiej, w tym sprawowania pieczy nad dzieckiem czy utrzymywania kontaktów, co zagrozi sferze analogicznych praw drugiego rodzica, naruszając jego dobra. Antidotum na zagrożenie dobra dziecka będą konkretne zarządzenia Sądu, mające na celu zobowiązanie do określonego postępowania, wskazania jakie czynności rodzice mogą wykonać bez decyzji procesowej Sądu, a nawet poddania wykonywaniu władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego (art. 109 § 1 i 2 krio). W orzecznictwie ukształtowany został pogląd, zgodnie z którym uprawnienia wynikające z władzy rodzicielskiej realizowane zostają w pełni jedynie wtedy, kiedy nie prowadzą do kolizji z dobrem dziecka²⁷.

Kierowanie się dobrem dziecka dotyczy wykonania środków zagwarantowanych w innym państwie, co zostało wyrażone w art. 28 zdanie 2 Konwencji haskiej oraz w preambule Konwencji o prawach dziecka, w której wskazuje się, że dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy²⁸. Pomoc ta realizowana jest niewątpliwie w związku z naruszeniem przez rodzica prawa dziecka do osobistej styczności z drugim z rodziców, pod którego władzą pozostaje, w tym prawa do kontaktów poprzez wywiezienie go za granicę bądź w miejsce inne aniżeli dotychczasowe miejsce zamieszkania.

Analiza orzecznictwa pozwala bowiem przyjąć tezę, że na piedestał wartości i zasad prawa rodzinnego należy wynieść dobro dziecka, które jest pojęciem bardzo szerokim, skupiającym w sobie „dobro rodziny”, konieczność zaspokojenia potrzeb życiowych i emocjonalnych dziecka²⁹. Pod pojęciem dobra rodzica kryje się dobro dziecka, albowiem postępowanie jednego rodzica sprzeczne z ustaleniami odnośnie do sprawowania opieki, pieczy, realizowania kontaktów z nim, narusza dobro drugiego rodzica jako element gwarancji dobra dziecka. Brak definicji legalnej tego pojęcia wymaga od podmiotów stosujących prawo szczególnej wnikliwości i dogłębnego spojrzenia na stan faktyczny sprawy, w tym możliwość zagrożenia dobra dziecka przy aspekcie porwań czy uprowadzeń rodzicielskich³⁰. Ingerencja Sądu odnośnie do możliwości wydania konkretnych zarządzeń nie dotyczy sytuacji również

27 Postanowienie SN z dnia 12 grudnia 2000 r., V CKN 1751/00, Lex nr 1635378.

28 Postanowienie SN z dnia 31 stycznia 2018 r., IV CSK 442/17, Lex nr 2483681.

29 Aleksandra Partyk, *Dobro dziecka jako wartość nadrzędna przy orzekaniu o władzy rodzicielskiej* (system Informacji Prawnej LEX, 2014).

30 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2016 r., II CA 1/16, Lex nr 2216088.

niezawinionych, natomiast kwestia porwania rodzicielskiego za granicę ma miejsce w sytuacji podjęcia bezprawnych działań.

Analizując orzecznictwo na opisywany temat należy podkreślić, że stosunki między rodzicami wpływają istotnie na dobro dziecka, albowiem naruszenie prerogatyw wynikających z władzy rodzicielskiej zagraża dobru dziecka, jak również dobru drugiego rodzica w znaczeniu szerszym³¹. Realizowanie kontaktów z dzieckiem powinno odbywać się w atmosferze wolnej od negatywnych emocji wynikających z niemożności dojścia między rodzicami do porozumienia³². Więź rodzinna wpływa na kształtowanie dobra dziecka, albowiem rodzice odmiennie od opiekunów nie podlegają nadzorowi Sądu *ex lege*, a procedury zostają uruchamiane dopiero wtedy, gdy istnieje prawdopodobieństwo zagrożenia dobra dziecka. Porwanie czy uprowadzenie rodzicielskie ma miejsce zatem w sytuacji niewłaściwego sprawowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem przez jednego z rodziców³³. W sytuacji powstania konfliktu między dobrem dziecka a interesem rodziców na piedestał należy wyprowadzić zawsze dobro dziecka.

Konstatując zatem należy opowiedzieć się za szerokim pojęciem dobra dziecka. Naruszenie zasady nadrzędnej w relacji rodzice – małoletnie dziecko ma miejsce przez zachowanie jednego z rodziców, który bez wiedzy i zgody drugiego zmienia samoistnie miejsca pobytu dziecka, jego dotychczasowe centrum życiowe. Sposób prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej, prawa do kontaktów z dzieckiem, odwiedzin powinien być tak ukształtowany, aby nie naruszał praw drugiego rodzica oraz jego dobra, rozumianego jako prawo do realizacji czynności wynikających z władzy rodzicielskiej. Na piedestale każdej decyzji rodzica powinno znajdować się dziecko i ochrona jego praw, w tym prawa do niezakłóconej egzystencji. Orzecznictwo przyrównuje również dobro dziecka do interesu rodzica, jednakże przy zauważeniu kolizji tychże dóbr pierwszeństwo zawsze ma dobro dziecka. Nieco odmiennie wykładnia dobra rodzica (interesu rodzica) ukształtowana jest w sytuacji badania przesłanek karnoprawnych przy występku uprowadzenia rodzicielskiego, o czym w dalszej części.

---

31 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1997 r., III CKN 321/97, Lex nr 236525.

32 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 1981 r., III CRN 155/81, Lex nr 8348.

33 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 1999 r., III CKN 979/98, Lex nr 1215106.

2. Porwanie rodzicielskie – naruszenie zasad wynikających z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

Zgodnie z definicją języka polskiego **porwanie** stanowi przestępstwo, polegające na bezprawnym pozbawieniu człowieka wolności i zmuszenia do zmiany miejsca pobytu wbrew jego woli³⁴.

W orzeczeniu rozwiązującym związek małżeński przez rozwód, zgodnie z art. 58 § 1 krio sąd może orzec o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków i kontaktach rodziców z dzieckiem. Jednakże Sąd uwzględnia również pisemne porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka. W braku porozumienia, z mocy art. 58 § 1 a kroi, sąd rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, mając przy tym uprawnienia do powierzenia władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając ją w stosunku do drugiego rodzica w zakresie określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, kierując się klauzulą „dobra dziecka”. Jednocześnie w sytuacji pozytywnych relacji między małżonkami, na zgodny wniosek, Sąd nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem (art. 58 § 1 b krio).

W orzecznictwie wyrażono jednomyślny pogląd, oparty na wykładni językowej art. 113 oraz 113¹ krio, że prawo do utrzymywania przez rodziców kontaktów z dzieckiem nie należy do sfery sprawowania władzy rodzicielskiej³⁵. Z mocy powyższych przepisów kontakty między rodzicami a dziećmi stanowią ich prawo, a zarazem obowiązek, i pozostają niezależne od władzy rodzicielskiej. Realizacja kontaktów odbywa się poprzez przebywanie z dzieckiem, tj. odwiedziny czy zabieranie dziecka poza miejsce jego stałego pobytu. W sytuacji, kiedy dziecko przebywa stale u jednego z rodziców, sposób utrzymania kontaktów z drugim rodzicem powinien zostać ustalony wspólnie, biorąc pod uwagę klauzulę dobra dziecka. Niemożność dojścia rodziców do porozumienia i osiągnięcia konsensusu w sferze najważniejszej w życiu, jak sposób utrzymywania kontaktów z dzieckiem, powoduje konieczność

---

34 *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, t. IX (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966), 311.

35 Uchwały SN z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, z dnia 26 września 1983 r., sygn.. III CZP 46/83, publ. OSNCP 1984, nr 4, poz. 49, z dnia 14 czerwca 1988 r., sygn. III CZP 42/88, publ. OSNCP 1989, nr 10, poz. 156, z dnia 21 października 2005 r., sygn. III CZP 75/05, publ. OSNC 2006, nr 9, poz. 142, z dnia 8 marca 2006 r., sygn. III CZP 98/05, publ. OSNC 2006, nr 10, poz. 158 oraz postanowienia z dnia 5 maja 2000 r., sygn.. II CKN 761/00, niepubl., z dnia 7 listopada 2000 r., sygn.. I CKN 115/00, publ. OSNC 2001, nr 3, poz. 50).

uregulowania tej kwestii w trybie art. 109 § 1 krio³⁶. Judykatura wskazuje, że nie ma również przeszkód rozstrzygnięcia kwestii wykonywania kontaktów z dzieckiem w drodze ugody, tym bardziej że celem jej będzie osiągnięcie przez rodziców porozumienia, co wpływa na dobro dziecka i służy dobru rodziców. Dobro dziecka pozostaje zawsze naruszone, kiedy drugi rodzic wymusza kontakty z nim³⁷. Skutkiem uwikłania dziecka w konflikt rodziców może być próba wprowadzenia dobrowolnej częstotliwości i miejsca wykonywania kontaktów bądź naruszenie dotychczasowych ustaleń i nieuzasadnione przetrzymywanie dziecka ponad czasokres realizowania prawa do kontaktów bądź wywiezienie go do miejsca innego aniżeli ustalone w związku z osobistą stycznością z dzieckiem. Wskazać należy, że próby uniemożliwienia właściwego wykonywania kontaktu przez jednego z rodziców wobec drugiego rodzica mogą tworzyć asumpt do podjęcia działań wywiezienia dziecka poza dotychczasowe miejsce pobytu, wypełniając tym samym przesłanki porwania rodzicielskiego.

Zatem z powyższych przepisów należy ukształtować taki model utrzymywania kontaktów rodzica z dzieckiem, który zgodny jest ze wspólnym porozumieniem rodziców, uwzględnia rozsądne życzenie dziecka bądź został ukształtowany na mocy orzeczenia sądowego. Każde działania *contra legem* w tym zakresie i naruszenie rozstrzygnięcia w przedmiocie sposobu wykonywania kontaktów oceniane może zostać jako porwanie rodzicielskie. Rodzic, który nie respektuje orzeczenia sądowego w zakresie rozstrzygnięcia o kontaktach, nawet co do zgodnego wniosku, i następnie podejmuje czynności związane z wywiezieniem dziecka poza miejsce pobytu bądź przetrzymuje je ponad ustalony czasokres – podejmuje działania o charakterze bezprawności, co wypełnia przesłanki definicji porwania rodzicielskiego. Stan faktyczny w tym zakresie wystąpi, kiedy rodzice posiadają równe prawa rodzicielskie, mogą decydować o miejscu pobytu dziecka, natomiast dziecko zostaje zabrane bez wiedzy lub woli drugiego rodzica spod jego opieki. Porwanie rodzicielskie może również wystąpić z zaniechania rodzica wykonującego kontakty z dzieckiem poprzez nie „oddanie” dziecka do jego miejsca pobytu. Zagrożenie zaistnienia porwań rodzicielskich jest większe w stanie faktycznym, gdzie w wyroku rozwodowym Sąd przyznał władzę rodzicielską obojgu rodzicom bądź nie orzekł o sposobie ustalania kontaktów, na zgodny wniosek stron. W sytuacji przedstawienia pisemnego porozumienia o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej istnieje również niebezpieczeństwo naruszenia dotychczasowych pozasądowych ustaleń przez byłych małżonków. Czynnikiem determinującym jest możliwość podjęcia się przez rodzica działań

---

36 Postanowienie SN z dnia 7 listopada 2000 r., sygn.. I CKN 1115/00, publ. LEX nr 45007.

37 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2005 r., sygn. III CZP 75/05, publ. LEX nr 1615838.

na pograniczu porwania rodzicielskiego będzie dotychczasowe nierespektowanie umówionych spotkań, nieinformowanie o miejscu przebywania dziecka w czasie realizowania odwiedzin. Opieka naprzemienna również może stworzyć dogodną dla rodzica płaszczyznę działań sprzecznych z porozumieniem i dotychczasową współpracą, albowiem z jednej strony oparta jest na zgodnej woli rodziców, z drugiej przy zmianie pola uzgodnień może doprowadzić do zdarzeń, w których rodzic, realizujący w danym okresie pieczę nad dzieckiem, zmieni jego dotychczasowe miejsce pobytu, nie „odda” dziecka w umówionym tygodniu sprawowania pieczy przed drugim z rodziców³⁸. Przeciwnicy opieki naprzemiennej wskazują na możliwość „poluzowania kontroli rodziców”, co może również mieć znaczenie dla zwiększenia negatywnych zjawisk porwań dzieci³⁹.

Podsumowując: każde działanie rodzica posiadającego pełną władzę rodzicielską, bądź któremu władza rodzicielska została ograniczona, nierespektującego ustalenia w zakresie kontaktów z dzieckiem czy tygodni pobytu dziecka u niego podczas realizowania pieczy naprzemiennej, narusza dobro dziecka oraz prawo drugiego rodzica do osobistej styczności z dzieckiem. Działania rodzica – sprzeczne z dotychczasowym porozumieniem, z orzeczeniem Sądu, ugodą sądową czy mediacyjną – który bez wiedzy i woli drugiego wywozi dziecko w inne niż dotychczasowe miejsce pobytu bądź dopuszcza się zaniechania i nie informuje rodzica o miejscu aktualnego pobytu małoletniego dziecka, wypełnia definicję porwania rodzicielskiego na gruncie prawa rodzinnego i opiekuńczego. Kwestią istotną jest również problem próby wymuszenia kontaktów wobec sprzeciwu dziecka, które samo utrudnia drugiemu z rodziców prawo do osobistej styczności⁴⁰. Poszukując remedium w stanach faktycznych, w których rodzice nie respektują dotychczasowych ustalonych zasad realizowania pieczy nad dzieckiem, prawa do kontaktów z nim, należy stworzyć mechanizm prewencyjny, aby zabezpieczyć interesy drugiego rodzica i dziecka przed skutkami zatrzymania czy porwania rodzicielskiego. Rozsądnym rozwiązaniem w tym zakresie może być wystąpienie do Sądu o zabezpieczenie roszczenia poprzez zakazanie rodzicowi niepozbawionemu władzy rodzicielskiej osobistej styczności z dzieckiem, przy istnieniu argumentacji dotychczasowego naruszenia praw i obowiązków w tym zakresie.

---

38 Paulina Gluza, Zofia Kołakowska-Halbersztadt, Maciej Tański, *Dziecko w rozstaniu rodziców* (Warszawa: LexisNexis, 2013), 23.

39 Wanda Stojanowska, Tadeusz Smoczyński, *System Prawa Prywatnego, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, (Warszawa: C.H. Beck, 2014), 777.

40 Wanda Stojanowska, Mirosław Kosek, *Nowelizacja prawa rodzinnego* (Warszawa, LexisNexis, 2010), 267-269.

Możliwość powyższa zgodna jest z uchwałą pełnego składu SN⁴¹, jednakże w praktyce jest rzadko stosowana⁴².

3. Uprowadzenie rodzicielskie – występki naruszający dobro dziecka *sensu largo* oraz dobro drugiego rodzica *sensu stricto*

Zgodnie z definicją powszechną pojęcie „uprowadzenie” dotyczy szczególnej formy porwania, co oznacza, że uprowadzenie jest pojęciem węższym.

Z mocy art. 211 kk „Kto, wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru, uprowadza lub zatrzymuje małoletniego poniżej lat 15 albo osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega każde pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”. Przed wejściem w życie nowelizacji kodeksu karnego⁴³, tj. dniem 13 lipca 2017 r., górna granica zagrożenia karnego występkę uprowadzenia wynosiła 3 lata. Powyższa restrykcja związana była z częstotliwością występowania powyższego czynu, co stanowiło asumpt do podwyższenia ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności do 5 lat.

W orzecznictwie wskazuje się, że przedmiotem ochrony czynu z art. 211 kk nie jest dobro osoby uprowadzanej bądź zatrzymanej (*vide* – dziecka do lat 15) czy wolność, lecz instytucja opieki⁴⁴. Zachowanie sprawcy czynu dotyczy alternatywnie uprowadzenia lub zatrzymania (na gruncie rozważań osoby małoletniej poniżej lat 15). Orzecznictwo i dorobek doktryny ukształtowało definicję uprowadzenia, które może odbyć się za wiedzą i zgodą osoby uprowadzanej i realizuje się poprzez porwanie, przemieszczenie, zabranie z jednego miejsca pobytu do drugiego⁴⁵. Czynność zatrzymania dotyczy zmuszenia dziecka do pozostania w miejscu pobytu wbrew woli i wiedzy drugiego rodzica i może mieć zastosowanie do stanów faktycznych, w których dziecko początkowo znalazło się w danym miejscu legalnie (miejsce i czas realizowania kontaktów), a następnie zostało przetrzymywane (poza ustalony przedział czasu). Zwrot „osoba powołana do opieki” wymieniony w omawianym przepisie kodeksu karnego odnosi się do uregulowań prawnych na mocy orzeczeń sądowych, ugody, umowy etc. Powyższy czyn stanowi występki

41 Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 8.03.2006 r., sygn. III CZP 98/05, publ. LEX nr 172365.

42 Ibidem.

43 Ustawa z dnia 23 marca 2017r., o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego.

44 Postanowienie SN z dnia 18.12.1992 r., sygn. I KZP 40/92, publ. *Informacja Prawnicza*, nr 7-9, 1992, poz. 6,

45 Ryszard Andrzej Stefański, „Przestępstwo uprowadzenia małoletniego” *Prawo i Prokuratura*, nr 9 (1999).

materialny (skutkowy), albowiem zawsze wiąże się z niemożnością sprawowania opieki przez uprawnione osoby. Dokonanie występku powiązane jest z „rzeczywistym przerwaniem” teźże opieki lub „rzeczywistym uniemożliwieniem” realizowania opieki, pieczy przez osobę uprawnioną (rodzica, któremu nie została ograniczona władza rodzicielska lub który nie został pozbawiony władzy rodzicielskiej). W doktrynie niejednolicie interpretuje się pojęcie skutku jako zmiany miejsca pobytu (małoletniego), w sytuacji czynności uprowadzenia bądź pozostawienia teźże osoby w jej miejscu pobytu, w momencie doprowadzenia do czynności zatrzymania⁴⁶.

Wykładnia celowościowa pozwala rozszerzyć osoby uprawnione do opieki również na rodzica, który posiada pełną władzę rodzicielską, co stanowiło pierwotnie element sporów w doktrynie i orzecznictwie. Początkowo judykatura wskazywała, że do hipotezy z powyższego przepisu nie wchodzi rodzice, jeżeli władza rodzicielska nie została im ograniczona, zawieszona lub pozbawiona⁴⁷. Orzecznictwo ukształtowało pogląd, że odpowiedzialność za przestępstwo z art. 211 k.k. ponosi rodzic tylko wtedy, gdy jego władza rodzicielska została ograniczona lub gdy został jej pozbawiony⁴⁸. Pogląd takowy nie jest uzasadniony, albowiem niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. Kierując się tezą, że kontakty z dzieckiem nie są elementem wykonywania władzy rodzicielskiej i prawo do nich jest niezależne od jej posiadania, sprzeczne z *ratio legis* jest wyłączenie rodziców posiadających pełnię władzy rodzicielskiej od możliwości popełnienia występku uprowadzenia. *A contrario* podnoszono, że nie stanowi przestępstwa zabranie dziecka przez jednego z rodziców wbrew woli drugiego, jeżeli posiadają pełnię władzy rodzicielskiej⁴⁹. Powyższe stanowiska nie mogą być uznane za prawidłowe, gdyż wątpliwość budzi karne sankcjonowanie naruszenia obowiązków wynikających z realizowania obowiązków i praw do pieczy, wykonywania kontaktów, opieki⁵⁰.

W związku z powyższym należy przyjąć, że przestępstwo z art. 211 kk mogą dopuścić się rodzice, którzy posiadają pełnię władzy rodzicielskiej.

---

46 Aleksander Ratajczak, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1980), 225.

47 Uchwała SN z dnia 21 listopada 1979 r., sygn. VI KZP 15/79, publ. OSNKW 1980, nr 1, poz. 2.

48 Wyrok SN z dnia 14.02.2019r., sygn. V KK 42/18, publ. LEX nr 2619350.

49 Wyrok SN z dnia 21.07.1960 r., sygn.. VI KO 14/60, publ. OSPiKA 1960, nr 10, poz. 159.

50 Wyrok SN z dnia z dnia 5.02 1987 r., sygn.. V KRN 468/86, publ. OSNPG 1988, nr 3, poz. 26.

W stanie faktycznym sprawy, gdzie jeden z rodziców zmienia miejsce pobytu dziecka bez zgody drugiego i uniemożliwia mu realizowanie uprawnień wynikających z pieczy i opieki nad dzieckiem, również zostaną wypełnione znamiona występkę uprowadzenia. Prawidłowa wykładnia przepisu art. 211 kk powinna iść w kierunku niemożności odrzucenia rodziców posiadających pełnię władzy rodzicielskiej, którzy nie mogą dojść do porozumienia. Wykładnia celowościowa przepisu karnego powinna uwzględniać uregulowania kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w tym obowiązek współdziałania rodziców mających pełną władzę rodzicielską, a żyjących w rozłączeniu, którzy rozstrzygają wspólnie o miejscu pobytu dziecka. Wykluczenie tychże rodziców z hipotezy normy karnej stanowiłoby asumpt do powstania zjawiska ich bezkarności dla działań sprzecznych z prawem. Wola co do powrotu wyrażona przez dziecko, które już osiągnęło odpowiedni poziom dojrzałości, nie jest dla sądu wiążąca. Jeżeli jednak sąd najpierw uzna, iż dziecko jest wystarczająco dojrzałe, aby wyrazić sprzeciw co do powrotu do miejsca stałego pobytu, a następnie zarządzi zwrot dziecka pomimo jego sprzeciwu, to naraża się na zarzut oparty na podstawie. Na podstawie art. 20 Konwencji haskiej, a także na podstawie postanowień Konwencji ONZ o prawach dziecka, a mianowicie, że zarządzenie zwrotu narusza prawo do wolności dziecka oraz jego godność.

Kierując się stanowiskiem doktryny należy zauważyć, że dobrem chronionym w omawianym przepisie jest opieka, a zatem pośrednio niezakłócone wykonywanie kontaktów, pieczy nad dzieckiem. Występek uprowadzenia *implicite* chroni dobro osoby uprowadzanej czy zatrzymanej, albowiem osoby te nie mogą samodzielnie, poza wolą i widzą rodziców decydować o sobie⁵¹.

Należy więc odpowiedzieć się za szeroką wykładnią pojęcia uprowadzenia rodzicielskiego, które może realizować się w czynności porwania rodzicielskiego. Wskazania wymaga, że do czasu ewentualnego podjęcia decyzji procesowej przez Sąd w zakresie odebrania czy ograniczenia władzy rodzicielskiej (prawa do opieki) rodzice posiadają ograniczoną wolność w doborze środków niezbędnych do prawidłowego sprawowania opieki i wykonywania prerogatyw wynikających z władzy rodzicielskiej⁵². Autonomia decyzyjna ma na celu poszanowanie nienaruszalności w prawidłowej, dotychczasowej realizacji prawa do pieczy nad dzieckiem, wykonywania kontaktów i musi być penalizowane karnie. Ochrona niezakłóconego prawa do opieki jest tym bardziej pożądana właśnie w stanach faktycznych, w których każde z rodziców posiada pełnię władzy rodzicielskiej, lecz pozostają oni w konflikcie. Przedmiotem ochrony występkę uprowadzenia nie jest dobro osoby sprawującej

51 Lech Gardocki, *Prawo karne* (Warszawa: C.H. Beck, 2015).

52 Marek Mozgawa, *Komentarz kodeks karny* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2015).

opiekę, jednakże pośrednio dobro to zawsze zostanie naruszone umyślnym działaniem lub zaniechaniem drugiego rodzica. Działanie jednego z rodziców (w sytuacji, gdy obojgu przysługuje władza rodzicielska) polegające na uprowadzeniu lub zabraniu dziecka, przy sprzeciwie drugiego z rodziców, realizuje przedmiotowe znamię „wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru” – stanowi przełamanie woli drugiej z osób powołanych do opieki⁵³.

Podsumowując, działania bądź zaniechania rodzica, który wykonuje prawo do kontaktów czy sprawuje pieczę nad dzieckiem, niezależnie od przedmiotu władzy rodzicielskiej, jeżeli wypełniają znamiona przedmiotowe i podmiotowe z art. 211 kk podlegają odpowiedzialności karnej. W świetle prawa międzynarodowego każde bezprawne działania podjęte w sposób sprzeczny od ukształtowanego systemu sprawowania pieczy, opieki czy kontaktów, jak w przytoczonych na wstępie Konwencjach i Rozporządzeniach, będzie stanowiło asumpt do wszczęcia procedury transgranicznej.

Czynności uderzające w prawo drugiego rodzica do wykonywania opieki, osobistej styczności z dzieckiem, mogą być dochodzone na gruncie Konwencji omówionych na wstępie, jak również na gruncie przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego czy wreszcie na gruncie postępowania karnego. Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę stanowi główny instrument prawny regulujący problematykę zatrzymania dziecka lub uprowadzenia w innym państwie. Celem Europejskiej regulacji nie jest orzekania, przy którym z rodziców dziecko ma posiadać stałe miejsce pobytu, ale element restytucji do stanu przed bezprawnym „porwaniem rodzicielskim”. Zauważyć należy, że sięgnięcie do Konwencji dotyczy czynnika międzynarodowego i odnosi się do państwa sygnatariuszy, w tym Polski, a zatem w sytuacji uprowadzenia bądź zatrzymania dziecka na terenie Polski zastosowanie znajdują regulacje krajowe, w tym zarządzenia Sądu opiekuńczego. Na zasadzie wzajemności Konwencja haska będzie zatem podstawową regulacją do porwań rodzicielskich dla państw sygnatariuszy, z których dziecko zostało w sposób bezprawny zabrane i w których obecnie się znajduje, jak również do sytuacji wywiezienia dziecka do państwa niebędącego umawiającą się stroną, a następnie jego przewiezienia do państwa-strony Konwencji. Skuteczność złożenia wniosku o wydanie dziecka determinują przesłanki nie tylko granicy wieku dziecka w dacie przemieszczenia z miejsca pobytu na terytorium innego państwa strony, bez zgody rodzica mającego prawo do opieki, ale również bezprawnego zatrzymania na terytorium obcego państwa, podczas czasowego pobytu, za zgodą rodzica sprawującego opiekę. W ocenie Autora zastosowanie regulacji międzynarodowych wymaga pierwotnego ustalenia bezprawności naruszenia prawa do opieki, która pozostaje w koherencji w ustawodawstwie państwa ostatniego stałego miejsca pobytu „dziecka”. W orzecznictwie międzynarodowym podnosi się, że miejsce ostatniego

---

53 Ibidem.

stałego pobytu dziecka należy również odnieść do czynnika temporalnego i okresu minimum półrocznego, jednakże należy opowiedzieć się za tezą o badaniu każdego stanu faktycznego indywidualnie i możliwości odejścia od powyższej granicy czasowej. Wykorzystanie pojęć niezwłoczności w podejmowaniu decyzji przez organy centralne państw tworzy parasol ochronny dla przyspieszenia procedury zwrotu dziecka, tym bardziej że Konwencja nie przewiduje obowiązku badania przez państwo, w którym dziecko przebywa przy spełnieniu pozostałych przesłanek opisanych powyżej, który z rodziców faktycznie ma realizować prawo do opieki w rozumieniu ww. Konwencji. Autor zwraca uwagę na element *quasi* przedawnienia wniosku o wydanie dziecka, które wynika z przepisu art. 12 zd. 2 Konwencji Haskiej. W sytuacji ustalenia, że wniosek o powrót dziecka wpłynął do sądu po upływie roku od momentu przekroczenia przez nie granicy państwa, w którym miało miejsce stałego pobytu, lub od daty, w której miał powrócić na terytorium państwa, Sąd odmówi wydania zarządzenia, gdy zostanie wykazane, że dziecko przystosowało się do nowych warunków egzystencjalnych. Jednocześnie w analizowanych stanach faktycznych zauważony był podnoszony często argument, że opiekun (rodzic) wyrażał zgodę na wyjazd dziecka, tymczasem zgoda musi być wyraźna, a nie dorozumiana, jak również zgoda nie może przybrać formy aprobaty na sposób roztaczania pieczy nad dzieckiem, w tym wyjazd wakacyjny. Zgoda taka nie może być wyprowadzana z prób dojścia do porozumienia między skonfliktowanymi rodzicami, *a priori* uprowadzenia czy zatrzymania dziecka, albowiem nie stanowi ono karty przetargowej w relacjach z rodzicami. W odróżnieniu od regulacji krajowych i rozstrzyganiu o prawie do opieki nad dzieckiem należy zauważyć ograniczony zakres kognicji Sądu w postępowaniu opartym na Konwencji haskiej. Przeciwnie do procedury cywilnej przed sądem polskim, każda wątpliwość co do przesłanek wyłączających możliwość wydania dziecka winna przemawiać za zarządzeniem o jego powrocie do dotychczasowego miejsca pobytu.

Kolejna negatywna przesłanka do zastosowania procedury transgranicznej związana jest z wykazaniem przez rodzica uprowadzającego, że drugi rodzic przejawia niechęć oraz obojętność względem prawidłowego wykonywania kontaktów z dzieckiem. Analizowane Rozporządzenie Rady (WE) numer 2201/2003 posiada charakter nadrzędny nad Konwencją haską, jednakże dotyczy wzajemności co do państwa będących członkami UE, a przesłanki formalne nie są tożsame. Po pierwsze: Rozporządzenie kwalifikuje ostatni pobyt zwykły osoby uprowadzonej i przewiduje termin rozpatrzenia wniosku o powrót dziecka określony na 6 tygodni, jak również odnosi się do aspektu wysłuchania dziecka, analizując jego dojrzałość i stopień zaangażowania w sprawę.

W przypadku badania zgodności nakazu powrotu z prawem, w tym prawidłowego zastosowania postanowień Konwencji haskiej, Trybunał powinien wziąć pod uwagę stan faktyczny występujący w chwili wydania tego

nakazu. Zakładając, że prawidłowo dokonano „dogłębnej analizy”, decyzja nie byłaby sprzeczna z art. 8 ETPC, jednakże przedłużająca się procedura związana z powrotem uprowadzonego musiałaby rozpocząć się od nowa, albowiem czynnik czasu zmienia interes dziecka i wpływa na zmianę jego sytuacji życiowej w czasie trwania długich procedur. Zdaniem Autora zarządzenia tymczasowe stanowią skuteczne narzędzie do przyspieszenia wydania uprowadzonego dziecka, jednakże mogą odnieść odwrotny i niepożądany skutek w zakresie dezaktualizacji przesłanek będących podstawą wydania nakazu powrotu dziecka jako podstawowych celów Konwencji haskiej. Powyższa sytuacja stworzy pod pozorem skuteczności i niezwłoczności działań przedłużenie powrotu dziecka, stworzenie mu nowego centrum życiowego. Trybunał bierze bowiem pod uwagę zmianę okoliczności między wydaniem decyzji przez sąd krajowy a momentem orzekania, co może w ostateczności stanowić asumpt do wydania rozstrzygnięcia w sposób sprzeczny z wolą osoby skarżącej. Autor postuluje ostrożność w doborze zarządzeń tymczasowych do stanów faktycznych sprawy i zakres badania naruszenia gwarancji praw wynikających z Konwencji, jak również odniesienie się do skutków w szeroko pojętym interesie dziecka.

Niebezpieczeństwo naruszenia dobra dziecka wynika z konfliktu między rodzicami, w którym dziecko staje się kartą przetargową, co uzasadnia nie tylko wszczęcie procedury przed sądem rodzinnym, co przejście na pole transgraniczne, mając na względzie przemieszczenie dziecka poza granicę dotychczasowego miejsca pobytu, bez zgody czy woli drugiego rodzica. Autor stoi na stanowisku, że kierowanie się dobrem dziecka może naruszyć prerogatyw wynikające z władzy rodzicielskiej, w tym prawo, a jednocześnie obowiązek do utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Zgodnie z art. 113 § 2 krio jednym z elementów wykonywania kontaktów z dzieckiem jest zabieranie go poza miejsce stałego pobytu. W tym zakresie istnieje cienka linia rozgraniczająca, która ostatecznie może doprowadzić do konieczności zastosowania trybu przewidzianego w Konwencji haskiej w przedmiocie zwrotu dziecka. Z mocy art. 113 z ind. 1 § krio, rodzice powinni kierować się dobrem dziecka oraz uwzględniać jego rozsądne życzenie, jednakże powyższa regulacja *de lege ferenda* winna uwzględniać również ochronę dziecka przed uprowadzeniem czy zatrzymaniem, jak również ochronę rodzica, uprawnionego do wykonywania pieczy nad dzieckiem.

Niezależnie od wyboru rozwiązania prawnego na piedestale chronionych wartości zawsze powinno znaleźć się dobro dziecka, które wyprzedza prawo do opieki rodzica nad dzieckiem, jak również jest pojęciem szerszym od dobra rodzica, którego prawo do opieki (kontaktów) zostało zagrożone bądź naruszone przez działania drugiego z rodziców. Prawo do kontaktów z osobą bliższą jest z jednej strony dobrem osobistym i podlega ochronie, o jakiej mowa w przepisach art. 23 i 24 Kodeksu cywilnego, jednakże nie może

pozostawać w sprzeczności z porządkiem prawnym, którego filarem jest kierowanie się dobrem dziecka.

Bibliografia

- Ciepla Helena, *Nowelizacje kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z komentarzem*. Warszawa: LexisNexis, 2010.
- Garlicki Lech, [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki. Warszawa: C. H. Beck, 2010.
- Gluz Paulina, Zofia Kołakowska-Halbersztadt, Maciej Tański, *Dziecko w rozstaniu rodziców*, Warszawa: LexisNexis, 2013.
- Kotłowski Dariusz: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzeczniczy*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.
- Michał Kowalski, „Środki tymczasowe zarządzane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawach przeciwko Polsce”, [w:] *Stosowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w krajowym porządku prawnym. VI Seminarium Warszawskie*. 117-129. Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2013.
- Mozgawa Marek, *Komentarz kodeks karny*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015.
- Pelc Piotr, „Zarządzenia tymczasowe stosowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka a Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę” *Europejski Przegląd Sądowy*, nr 5 (2019): 34-39.
- Radwan Marcin, „Wybrane zagadnienia postępowania wywołanego przez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka w innym państwie członkowskim” *Europejski Przegląd Sądowy*, nr 2 (2011): 11-20.
- Ratajczak Aleksander, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1980.
- Rogalska-Piechota Agata, „Prawny charakter zarządzeń tymczasowych (interim measures) w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”, [w:] *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej system kontrolny – perspektywa systemowa i orzecznicza*, red. Michał Balcerzak, Tadeusz Jasudowicz, Julia Kapelańska-Pręgowska. Toruń: Katedra Praw Człowieka Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2011.
- Słyk Jerzy, „Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.)” *Prawo w Działaniu*, nr 14 (2013): 77-120. <https://www.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Rozstrzygnięcie-o-istotnych-sprawach-dziecka-w-przypadku-braku-porozumienia-rodzic%C3%B3w-art-97-par.-2-kro.pdf>.

- Stefański Ryszard Andrzej, „Przestępstwo uprowadzenia małoletniego” *Prawo i Prokuratura*, nr 9 (1999): 60-63.
- Stojanowska Wanda, Tadeusz Smyczyński, *System Prawa Prywatnego, Prawo rodzinne i opiekuńcze*. Warszawa: C.H. Beck, 2014.
- Stojanowska Wanda, Kosek Mirosław, *Nowelizacja prawa rodzinnego*. Warszawa, LexisNexis, 2010.
- Wróbel Tomasz, „Środki tymczasowe (interim measures) w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”, [w:] *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka*, red. Jerzy Jaskiernia. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.